

ΑΝΤΩΝΗ ΜΑΝΙΤΑΚΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΝΟΜΙΚΗΣ

**Η ΑΝΤΙΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΧΡΕΗ
ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ: ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΓΝΩΣΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ
(Γ Ν Ω Μ Ο Δ Ο Τ Η Σ Η)**

Ανάτυπο από το περιοδικό
Αρμενοπουλος
Έτος 41 τεύχος 2

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1987

Η ΑΝΤΙΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΧΡΕΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ: ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΓΝΩΣΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

(Γ Ν Ω Μ Ο Δ Ο Τ Η Σ Η)

Αντώνη Μανιτάκη, Καθηγητή Νομικής

ΕΡΩΤΗΜΑ

Ζητήθηκε η γνώμη μου σχετικά με τη συνταγματικότητα του θεσμού της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο, όπως αυτός καθιερώνεται στα άρθρα 9 και 63 του ν.δ. 356/27 Μαρτίου - 5 Απριλίου 1974 «περί κώδικος εισπράξεως δημοσίων εσόδων».

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

1. Ο θεσμός της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο έχει προκαλέσει, μετά τη θέση σε ισχύ του νέου Συντάγματος μια εξαιρετικά γόνιμη συζήτηση στη θεωρία και έχει απασχολήσει τα δικαστήρια όλων σχεδόν των βαθμίδων, χωρίς η αντιδικία που έχει ανακύψει, ως προς τη συνταγματικότητα του θεσμού, να έχει ακόμη κωπάσει. Παρόλο που το επίμαχο θέμα έχει φθάσει μέχρι και τον Άρειο Πάγο, η αμφισβήτηση του αναχρονιστικού αυτού μέτρου δεν φαίνεται να υποχωρεί.

Η διοίκηση εξακολουθεί να καταφεύγει στο μέτρο αυτό, προκειμένου να εξαναγκάσει τον οφειλέτη της να εξοφλήσει το χρέος του, φυλακίζοντάς τον για μήνες ή και χρόνο, χωρίς να εξετάζει την αιτία του χρέους, το λόγο της αδυναμίας εκπλήρωσής του, ή την προσωπική και οικογενειακή κατάσταση του δούλου ή αφερέγγυου οφειλέτη. Το εξαιρετικά επαχθές και στερητικό της ελευθερίας αυτό μέτρο πλήττει αδιάκριτα τόσο τους επιχειρηματίες ιδιώτες, όσο και τους νόμιμους εκπροσώπους-συμβούλους ανωνύμων εταιριών. Η εφαρμογή του έχει προσλάβει τέτοια έκταση ώστε θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για τρέχουσα διοικητική πρακτική.

Η συνταγματική αξιολόγηση ενός νομοθετικού θεσμού, όπως η προσωπική κράτηση, επιβάλλεται να ξεκινά από τη συγκεκριμένη πραγματική λειτουργία του, να λαμβάνει υπόψη της τον αντίκτυπο που έχει στον κοινωνικό περίγυρο, και να προχωρά κατόπιν στη θεώρησή του ενόψει του νοήματος που οι κρίσιμες συνταγματικές διατάξεις αποκτούν κατά την εφαρμογή τους σε μια διαρκώς εξελισσόμενη συνταγματική πραγματικότητα.

Στο συνταγματικό δίκαιο, περισσότερο από κάθε άλλο κλάδο του δικαίου, αρμόζει κατά την ερμηνεία

συνταγματικών κανόνων η ιστορικο-εξελικτική ερμηνεία, η εφαρμογή της ερμηνευτικής εκκίνησης προσέγγισης, η οποία εξετάζει τις μεμονωμένες συνταγματικές διατάξεις ανάγοντάς τις στο σύστημα που ανήκουν ή στην γενική συνταγματική αρχή που υπόκεινται, προσαρμόζοντας ταυτόχρονα το περιεχόμενό τους στις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις.

Ο πρώτος Έλληνας συνταγματολόγος, ο Ν. Ι. Σαρίπολος (Πραγματεία του Συνταγματικού Δικαίου, 2α έκδ. τ. δ', 1875, σ. 138 επ.) χαρακτηρίζει την προσωπική κράτηση μέσο «αποστερήσεως της προσωπικής ελευθερίας του δυστροπούντος οφειλέτου προς το εξαναγκάσαι τούτον εις ικανοποίησιν ών προς τον εαυτού δανειστήν ανεδέξατο υποχρεώσεων. Έστιν άρα ουχί ποινή αλλά μέσον απλώς εξασφαλίσεως ή αναγκαστικής εκτελέσεως».

Έναν αιώνα σχεδόν αργότερα, ο Αλέξανδρος Σδωλος επαναλαμβάνει τον ίδιο χαρακτηρισμό θεωρώντας την προσωπική κράτηση για χρέη προς το δημόσιο, «μέσον αναγκαστικής εκτελέσεως» που έχει ως συνέπεια την στέρηση της προσωπικής ελευθερίας και δεν αποτελεί ποινική δίωξιν (Α. Σδωλου - Γ. Βλάχου, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, τ. Β', 1955, σ. 58-59). Κλείνοντας το σχετικό κεφάλαιο ο ίδιος συγγραφέας διατυπώνει την ευχή, εφ' όσον η διατήρησις του θεσμού συνεχισθεί, να μεταρρυθμισθεί επί το ανθρωπινότερο, «ληφθούν δε ιδίως υπ' όψιν κατά την εκτίμησιν της ανεχθείς τα οικογενειακά βάρη του κρατουμένου, ο οποίος καταλείπει απροστάτευτα τέκνα και σύζυγο ή αναπήρους γονείς» (σ. 61-62).

2. Ο αναχρονιστικός και ανελεύθερος θεσμός της προσωπικής κράτησης εξακολουθεί και σήμερα ακόμη να ισχύει και να εφαρμόζεται και να υπόκειται στον ίδιο όπως και πρώτα νομικό χαρακτηρισμό. Κατά την ορθότερη και κρατούσα άποψη στη νομολογία και θεωρία, η προσωπική κράτηση για χρέη προς το δημόσιο αποτελεί α) μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης και β) μέτρο διοικητικό, στερητικό και όχι απλώς περιοριστικό της προσωπικής ελευθερίας. (Βλέπε σχετικά ΑΠ 1753/1983, ΝοΒ 1984.1719, ΤοΣ 1984.76, Δ 15.162 σχόλιο Στ. Σταματο-

π ο ύ λ ο υ, ΑΠ 1080/1979 ΝοΒ 1980.499, ΜονΠρΑθ 3093/1983 Δ 15.65, ΜονΠρΑθ 12857/1983 Δ 15.67, ΜονΠρΗλ 707/1982 Αρμ 1984.403, ΜονΠρΕδρ 166/1984 ΑρχΝ 1984.701, ΜονΠρΘεσ 1793/1985 Αρμ 1985.581 παρατ. Π. Α ρ θ α ν ι τ ά κ η, ΜονΠρΠειρ 1303/1983, Δ 15.73, ΠολΠρΑθ 10037/1985 ΕλλΔνη 1986.554, ΑΠ 717/1985, ΕλλΔνη 1986.629 και ΤριμΔιοικΠρωτΑθ 3261/1985, ΕλλΔνη 1986.586. Από τη θεωρία βλ. Α ρ . Μ ά ν ε σ η, Ατομικές ελευθερίες, 1982 σ. 176, Γ. Α. Μ α γ α κ ά κ η, Η αντισυνταγματικότητα της προσωποκράτησης για χρέη προς το δημόσιο, ΝοΒ 1979.1553, Ε υ . Κ ρ ο υ σ τ α λ ά κ η, Η προσωπική κράτηση, ειδικότερα σα μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την είσπραξη δημοσίων εσόδων, υπό το πρίσμα του Συντάγματος του 1975, Δ 13.244, Λ. Κ ο τ σ ί ρ η, Η προσωπική κράτησις συμβούλων Ανωτάτου Εταιρίας διά χρέη της προς το Δημόσιον εξ απόψεως Συντάγματος και Ευρωπαϊκής Συμβάσεως διά την προστασίαν των δικαιωμάτων του ανθρώπου, Αρμ 1983.369, Ν. Α λ ι θ ι ζ ά τ ο υ, Και πάλι για την αντισυνταγματικότητα της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο, ΤοΣ 1984.62, Ν ο ύ μ Π α π α μ ό σ χ ο υ, Περί της συνταγματικότητας της προσωπικής κρατήσεως ως μέσου αναγκαστικής εκτελέσεως προς είσπραξιν χρηματικών απαιτήσεων, ΑρχΝ 1984.313).

Ως μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης υπηρετεί την άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας, εφόσον η επιβολή και διεξαγωγή εν γένει αναγκαστικής εκτέλεσης αποτελεί μορφή έννομης προστασίας (Κ. Μ π έ η ς, Μαθήματα Πολ. Δικ., 1984, σ. 9), ενώ στο πλαίσιο της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας, διαδικασία αναγκαστικής πραγμάτωσης των σκοπών της δίκης (Κ. Κ ε ρ α μ έ ω ς, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο 1983, Ι, σ. 33).

Η απόφαση ωστόσο του διευθυντή του δημόσιου ταμείου δεν αποτελεί δικαστική απόφαση, ούτε συνιστά ποινική δίωξη, ή ποινή, ώστε να κριθεί ενόψει των συνταγματικών εγγυήσεων της προσωπικής ελευθερίας απέναντι στις ποινικές διώξεις και στην επιβολή ποινής, ή ενόψει των εγγυήσεων περί απονομής της δικαιοσύνης. Απ' αυτή την άποψη η απόφαση για προσωπική κράτηση δεν μπορεί να θεωρηθεί πράξη αναγόμενη στην άσκηση δικαιοδοτικής λειτουργίας, αφού δεν επιλύει διαφορά ή έριδα, ούτε αίρει αμφισβήτηση ή ανωμαλία κατά την εφαρμογή κανόνα δικαίου, ούτε έχει άλλωστε τα γνωρίσματα δικαστικής απόφασης, εφόσον δεν συνιστά δεσμευτική διάγνωση επίδικης έννομης σχέσης. (Για όλα αυτά Ν. Μ α υ ρ ό π ο υ λ ο, Η έννοια της δικαιοδοτικής λειτουργίας, 1951, σ. 14 επ., 22 επ., 33 επ., Κ α κ ο ύ ρ η, Δικαιοδοτική λειτουργία - δικαιοδοτικό

λειτουργήμα, Τιμ. τόμος του ΣτΕ τ. Ι, 1979, σ. 481, 498-499, Κ. Κ ε ρ α μ έ ω ς, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, Ι, 1983, σ. 17 επ., Κ. Μ π έ η, Μαθήματα Πολιτικής Δικονομίας, Θεμελιακές έννοιες, 1984, σ. 47 επ. και 56 επ.). Δεν είναι δυνατόν επομένως να κριθεί η συνταγματικότητά της σε σχέση με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών και με το άρθρο 26 Σ. που την κατοχυρώνει. Η λήψη του μέτρου αυτού αναγκαστικής διοικητικής εκτέλεσης δεν αποτελεί πάντως σφετερισμό αλλότριας λειτουργίας.

Αλλά ούτε και σε σχέση με τις συνταγματικές εγγυήσεις ποινικής δίωξης και επιβολή ποινής («καμιά ποινή χωρίς νόμο», «καμιά ποινή χωρίς δίκη», «καμιά σύλληψη και φυλάκιση χωρίς δικαστικό ένταλμα», άρθρα 7 § 1, 6, 8 και 87 § 1 Σ.) θα μπορούσε να κριθεί η προσωπική κράτηση για χρέη προς το δημόσιο, εφόσον η ίδια δεν αποτελεί ποινική δίωξη ούτε ποινή κατά το ποινικό δίκαιο, δηλαδή, «ρυθμισμένη αντίδραση του κράτους στο έγκλημα με προσβολή έννομων αγαθών του δράστη» (Λ. Μ α ρ γ α ρ ί τ η - Ν. Π α ρ α σ κ ε υ ο π ο ύ λ ο υ, Θεωρία της ποινής, Θεσσαλονίκη, 1984, σ. 37 και για τις σχετικές συνταγματικές εγγυήσεις αντί άλλων Ι. Μ α ν ω λ ε δ ά κ η, Ποινικό δίκαιο, 1985, σ. 18-26).

3. Η προσωπική κράτηση για χρέη προς το δημόσιο αποτελεί, ως πράξη διαδικαστική της διοικητικής εκτέλεσης, μέτρο διοικητικό που λαμβάνεται από όργανο της διοίκησης ασκώντας εξουσία και έχει ως αποτέλεσμα την στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του οφειλέτη. Αποβλέπει στον εξαναγκασμό του και στην εκμείωση συγκεκριμένης συμπεριφοράς. Η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας χρησιμοποιείται εδώ ως μέσο, ως εκβιασμός για την εκπλήρωση μιας συμβατικής ή εκ του νόμου υποχρέωσης.

Το μέτρο επομένως της προσωποκράτησης πρέπει να κριθεί αποκλειστικά ενόψει των συνταγματικών διατάξεων και αρχών που προστατεύουν τον πολίτη από ενέργειες της διοίκησης περιοριστικές ή και στερητικές της προσωπικής του ελευθερίας και ασφάλειας (άρθρα 5 § 1, 3 και 4, 6 και 7 σε συνδυασμό προς το άρθρο 2 § 1 Σ.).

Ο πρώτος κανόνας που συνάγεται από τις προστατευτικές της προσωπικής ελευθερίας διατάξεις είναι ότι κάθε περιορισμός ή στέρηση ελευθερίας γίνεται, πρέπει να γίνεται με νόμο ή δάσει νόμου. Την αρχή της νομιμότητας καθιερώνει στο άρθρο 5 § 3 η περίφημη φράση «ει μη όταν και όπως ο νόμος ορίζει». Εκτός όμως από την γενική επιφύλαξη του νόμου - ο οποίος πρέπει να είναι γενικός και αντικειμενικός - το Σύνταγμα θεσπίζει και μια σειρά από άλλες ειδικότερες εγγυήσεις υπέρ της

προσωπικής ελευθερίας, όπως είναι εκείνες που αφορούν την προσωπική του ασφάλεια, την προστασία του ατόμου από διώξεις και συλλήψεις αστυνομικών ή δικαστικών αρχών.

Οι εγγυήσεις που καθιερώνει το άρθρο 6 πρέπει να θεωρηθούν σε σχέση με το άρθρο 5 § 3, ως ειδικότερη μορφή προστασίας της προσωπικής ελευθερίας. Δεν είναι απόλυτα ακριβές ότι το πρώτο αφορά τη στέρηση, ενώ το δεύτερο τον περιορισμό γενικά της προσωπικής ελευθερίας. Η διάκριση μεταξύ στέρησης και περιορισμού είναι εντελώς σχετική. Όπως διακήρυξε το Δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, μεταξύ στέρησης και περιορισμού δεν υπάρχει παρά μια διαφορά βαθμού ή έντασης και όχι φύσης ή ουσίας». (Απόφαση Engel, 8.6.1976, Σειρά Α, no 22). Η στέρηση είναι μια ακραία μορφή περιορισμού της ελευθερίας.

Με αυτή την έννοια το άρθρο 6 θα πρέπει να διαβαστεί σαν να όριζε ότι πάντως όταν πρόκειται για την ειδική μορφή του περιορισμού που καλείται σύλληψη ή φυλάκιση απαιτείται πάντοτε αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα. Με τις σημερινές συνθήκες ανάπτυξης της τεχνολογίας και τους κινδύνους που διατρέχει η ασφάλεια του προσώπου από διώξεις ή και συλλήψεις που δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα, οι εγγυήσεις του άρθρου 6 θα πρέπει να θεωρηθούν ότι αφορούν κάθε δίωξη και κάθε είδους σύλληψη. (Βλ. Αρ. Μάνηση, ό.π., σ. 176 και Αλ. Μαγκάκη, σ. 1554-1555 και Ν. Αλιβιζάτο, ό.π., σ. 70).

Η στενή ερμηνεία του άρθρου 6 δεν είναι απλώς αναχρονιστική, είναι ακόμη επικίνδυνη, αλλά και αντίθετη προς τον γενικό ερμηνευτικό κανόνα που ενεργεί πάντα υπέρ της ελευθερίας *in dubio pro libertatis*. Δίδει, διαφορετικά, καταλήγει κανείς στο παράδοξο συμπέρασμα να αφήνει συνταγματικά απροστάτευτη κάθε άλλη σύλληψη ή φυλάκιση, και να επιτρέπει έτσι στην πολυμήχανη διοίκηση να εφευρίσκει άλλες μορφές στέρησης της προσωπικής ελευθερίας που δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα (π.χ. εγκλεισμός με απόφαση διοικητικών αρχών ψυχασθενούς). Από το άρθρο 6 δεν συνάγεται πάντως ο κανόνας ότι κάθε δίωξη ή στέρηση της ελευθερίας που δεν είναι ποινική μπορεί να γίνεται ελεύθερα αρκεί να την προβλέπει νόμος. Το Σύνταγμα, εκτός από την αξίωση ειδικής και αναλυτικής πρόβλεψης στο νόμο του περιορισμού καθιέρωσε και άλλες ειδικές εγγυήσεις υπέρ της προσωπικής ελευθερίας.

4. Έτσι στην παράγραφο 4 του άρθρου 5 απαγορεύτηκε ρητά κάθε ατομικό διοικητικό μέτρο που περιορίζει την ελευθερία κινήσεως και εγκαταστάσεως στη χώρα. Κατά μείζονα λόγο θα

πρέπει να θεωρήσουμε ότι εμπίπτει στην ίδια απαγόρευση και κάθε ατομικό διοικητικό μέτρο που έχει ως αποτέλεσμα τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας: εφόσον απαγορεύεται το έλασσον δεν είναι δυνατόν να επιτρέπεται το μείζον.

Η ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας ερμηνεύοντας τη διάταξη αυτή έκρινε ότι «με τη φράση ατομικά διοικητικά μέτρα απαγορεύονται», νοείται «ο αποκλεισμός της δυνατότητας αναθέσεως υπό του νόμου εις όργανα της Διοικήσεως οιασδήποτε διακριτικής εξουσίας περί την έκδοσιν ατομικής διοικητικής πράξεως περιοριστικής της εν λόγω ελευθερίας» (ΣτΕ ολ. 2813/1976). Με την ίδια λογική θα έπρεπε να αποκλεισθεί και κάθε γενική δυνατότητα λήψης ατομικού διοικητικού μέτρου για κάθε περίπτωση οφειλής προς το δημόσιο, ανεξάρτητα από την αιτία της οφειλής, το ύψος του χρέους και την προσωπικότητα του οφειλέτη. Μια τόσο διευρυμένη δυνατότητα, ή με άλλες λέξεις, η ανάθεση από το νομοθέτη στη διοίκηση μιας τόσο γενικής εξουσίας, έστω και αν η ανάθεση αυτή δεν καταλείπει περιθώρια δράσης με διακριτική ευχέρεια και η διοίκηση δρα με τρόπο αυτόματο, οδηγεί τελικά στο ίδιο αποτέλεσμα που ο συντακτικός νομοθέτης ήθελε με τη θέσπιση της διάταξης του άρθρου 5 § 4 να αποτρέψει: Ο γενικός χαρακτήρας της εξουσίας αυτής, αν αξιολογηθεί ιδίως με βάση το γεγονός ότι η άσκηση της οδηγεί όχι απλώς στον περιορισμό, αλλά σε πρόσκαιρη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του οφειλέτη, επιτρέπει τελικά στη διοίκηση να δρα αυθαίρετα, ανεξέλεγκτα, πολλές φορές αδικαιολόγητα και ενίοτε απάνθρωπα. Η απόφασή της δεν εξαρτάται από όρους ή προϋποθέσεις και δεν συναρτάται με προσωπικές συμπεριφορές ή αντικειμενικές καταστάσεις. Πλήττει αδιάκριτα, πλούσιους και φτωχούς, δικαίους και αδικούς. Η διάρκεια μόνον της προσωποκράτησης εξαρτάται από το ύψος του χρέους.

5. Αλλά η αντίθεση της προσωποκράτησης για χρέη προς το δημόσιο προς τις διατάξεις περί προσωπικής ελευθερίας, φαίνεται καλλίτερα αν εξεταστεί το διοικητικό αυτό μέτρο ενόψει της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, της αναλογίας μέσου προς σκοπό. Σύμφωνα με την αρχή αυτή ένας περιορισμός της ελευθερίας είναι τότε μόνο συνταγματικά θεμιτός, όταν η αυστηρότητα και η έκτασή του είναι ανάλογες προς το σκοπό που επιδιώκεται. (Για την αρχή αυτή αντί άλλων Αρ. Μάνηση, ό.π., σ. 97 και Αθ. Ράικο, Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, Τα θεμελιώδη δικαιώματα τ. Β' τ. Α' 1984, 187 και ειδικά για το θέμα μας Ν. Αλιβιζάτο, ό.π., 74). Το Συμβούλιο της Επικρατείας σε

απόφασή του ανήγαγε την αρχή αυτή σε αρχή συνταγματικής περιοχής, ορίζοντας ότι οι περιορισμοί πρέπει να ανταποκρίνονται «εις την εκ της εννοίας του κράτους δικαίου απορρέουσαν συνταγματικήν αρχήν της αναλογικότητας, κατά την οποίαν οι εκ μέρους του νομοθέτου και της Διοικήσεως επιβαλλόμενοι περιορισμοί εις την άσκησιν των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι μόνον οι αναγκαίοι και να συνάπτονται προς τον υπό του νόμου επιδιωκόμενον σκοπόν» (ΣτΕ 2112/1984 Αρμ 1984.11).

Είναι προφανές ότι το ακραίο και ιδιαίτερα επαχθές μέτρο της προσωποκράτησης δεν τελεί σε συνάφεια προς το σκοπό που επιδιώκεται εφόσον χρησιμοποιείται ως μέσο εκδιασμού του οφειλέτη. Αλλά ούτε και είναι πάντοτε αναγκαίο ή πρόσφορο, αφού η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας, στερεί από τον οφειλέτη κάθε δυνατότητα να επιδιώξει με δικά του μέσα, με την εργασία του ή κατ' άλλο τρόπο, την εξόφληση του χρέους του. Η προσβολή πάντως από τη διοίκηση του εννόμου αγαθού της προσωπικής ελευθερίας του οφειλέτη, η θυσία που αυτός υφίσταται στερούμενος της ελευθερίας του, είναι δυσανάλογα μεγάλη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό: την είσπραξη των οφειλών του δημοσίου. Είναι πάντως πολύ αμφίβολο αν το μέτρο αυτό είναι το προσφορότερο, και αν είναι πάντοτε αποτελεσματικό. Η έλλειψη αναλογίας μεταξύ μέσου προς σκοπό, καθιστά, και γι' αυτό το λόγο, την προσωποκράτηση αντισυνταγματική.

6. Τέλος ο θεσμός της προσωποκράτησης είναι αντισυνταγματικός και αν εξεταστεί και από μία άλλη σκοπιά: το Σύνταγμα του 1975 καθιέρωσε και ένα ακραίο, απαράδατο όριο περιορισμού της προσωπικής ελευθερίας, το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου. Η αρχή αυτή λειτουργεί και ως ερμηνευτικό κριτήριο των συνταγματικών διατάξεων που προστατεύουν τις ατομικές ελευθερίες, και ταυτόχρονα ως έσχατο κριτήριο συνταγματικής αξιολόγησης νομοθετικών θεσμών.

Οι περιορισμοί της προσωπικής ελευθερίας δεν αρκεί, για να θεωρηθούν συνταγματικά θεμιτοί, να προβλέπονται ειδικά και αναλυτικά στο νόμο, θα πρέπει ακόμη όταν πρόκειται για κρατήσεις, συλλήψεις και ποινικές διώξεις να τηρούνται και οι διικονομικές εγγυήσεις που θεσπίζουν τα άρθρα 6 και 7, ενώ όταν πρόκειται για διοικητικά περιοριστικά μέτρα να τηρούνται οι εγγυήσεις των άρθρων 5 § 4 και 20 § 2 Σ. Πάντοτε όμως, και σε τελευταία ανάλυση, οι περιορισμοί και οι πρόσκαιρες αυτές στερήσεις θα πρέπει να μην προσβάλλουν την αξία του ανθρώπου ως προσώπου, φορέα προσωπικής ελευθερίας και

τυπικής δυνατότητας αυτοκαθορισμού, αλλά και ως προσωπικότητας με ατομική, κοινωνική και ηθική διάσταση, με αξιοπρέπεια κοινωνική και προσωπική. Έχει γίνει δεκτό ότι το περιεχόμενο της έννοιας αξία ή αξιοπρέπεια ανθρώπινη, δεν μπορεί να οριστεί γενικά, αλλά μόνον περιπτωσιολογικά και πάντα με τρόπο αρνητικό. Δεν μπορούμε να ορίσουμε, με θετικό και περιεκτικό, τρόπο τι συγκροτεί την αξία του ανθρώπου, αλλά τι συνιστά, κάθε φορά, ειδικά και συγκεκριμένα προσβολή της αξίας του ανθρώπου. Θεωρείται πάντως ότι προσβάλλεται σίγουρα η αξία του ανθρώπου όταν η Πολιτεία τον υποβαθμίζει σε αντικείμενο, σε απλό μέσο, σ' αντικαταστατό μέγεθος. (Βλέπε αντί άλλων, Αλ. Μαγκάκης, ό.π., σ. 1554, Αρ. Μάνεση, ό.π., σ. 108, Αθ. Ράϊκο, ό.π., τ. Β', τ. β', σ. 31, Κ. Ζώρα, Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, κατά το γερμ. ομοσπονδ. Σύνταγμα, ΤοΣ 1978, σ. 1, Ρ. Häberle, Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό Σύνταγμα, ΤοΣ, 1982.201).

Δεν χωρεί αμφιβολία ότι με το θεσμό της προσωποκράτησης, η προσωπική ελευθερία, αντιμετωπίζεται από την Πολιτεία ως μέσο και ο φορέας της υποβαθμίζεται σε αντικείμενο για την εκπλήρωση κρατικών σκοπών. Η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας του οφειλέτη, και φυσικά ο ίδιος, αφού είναι άρρηκτα δεμένος μαζί της, χρησιμοποιούνται από την πολιτεία ως μέσο εκδιασμού, ως αντικείμενο εγγυοδοσίας. Ο τρόπος μεταχείρισης του οφειλέτη από την Πολιτεία θίγει στη συγκεκριμένη περίπτωση την αξία του ως προσώπου, αλλά και ως προσωπικότητας, επειδή πρόκειται για μεταχείριση καταφρονητική της αξιοπρέπειάς του και εκδιαστική ως προς την ελευθερία του.

Το «βάρβαρο αυτό μέσο», «κατάλοιπον πρωτόγων θεσμών κατά το μάλλον ή ήττον συγγενών προς την δουλείαν, το οποίον θα έπρεπε να εκλείψει υπό την σημερινήν τουλάχιστον μορφήν (Αλ. Σβώλου - Γ. Βλάχου, ό.π., σ. 60), διότι εκτός των άλλων «δεν ανταποκρίνεται πλέον προς τας συγχρόνους περί δικαίου αντιλήψεις (Ε. Μιχαλάκης, Σχεδ. ΠολΔ 8ος τόμ., σ. 20), προσβάλλει την αξίαν του ανθρώπου, διότι επιβάλλει στον οφειλέτη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας με απόφαση διοικητικής αρχής, όχι προς κολασμό (ποινή) του δράστη, (δηλαδή ως ρυθμισμένη αντίδραση του κράτους στη διάπραξη εγκλήματος), ούτε καν για λόγους πρόληψης από αξιόποινες πράξεις, αλλά αποκλειστικά προς εκδικασμό και καταναγκασμό του οφειλέτη.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Τα άρθρα 9 και 63 του ΚΕΔΔΕ που προβλέπουν το θεσμό της προσωπικής κράτησης για χρέη προς το δημόσιο δεν εναρμονίζονται με τις εγγυήσεις που έχει θεσπίσει το ισχύον Σύνταγμα για την προστασία της προσωπικής ελευθερίας. Το άρθρο 6 θέτει υπό την εγγύηση της δικαστικής αρχής την προσωπική ασφάλεια του ατόμου, γι' αυτό και εξαρτά τη σύλληψη και φυλάκισή του για αξιόποινες προπάντων πράξεις από προηγούμενο δικαστικό ένταλμα.

Η κράτηση πάντως του συλληφθέντος δεν είναι δυνατόν να υπερβαίνει κατ' ανώτατο όριο τις 5 (πέντε) μέρες εκτός αν αποφασισθεί από τις δικαστικές αρχές η προφυλάκισή του.

Αλλά η ασφάλεια του ατόμου δεν προστατεύεται σήμερα συνταγματικά μόνον απέναντι στις αυθαίρετες διώξεις της αστυνομίας, αλλά απέναντι σε κάθε δίωξη, καταναγκασμό ή στέρηση, είτε προέρχεται από δημόσια είτε από ιδιωτική εξουσία, και άρα καλύπτει κάθε στέρηση προσωπικής ελευθερίας.

Η ευαισθησία του συντακτικού νομοθέτη απέναντι στους κινδύνους που απειλούν την προσωπική ασφάλεια εκδηλώθηκε με τη θέσπιση του άρθρου 5 § 4 εδ. 1, το οποίο απαγορεύει ρητά κάθε ατομικό διοικητικό μέτρο περιοριστικό ή, κατά μείζονα λόγο, στερητικό της ελευθερίας. Η συνδυασμένη ερμηνεία των άρθρων 5 § 4, 6 και 7 οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στέρηση της προσωπικής ελευθερίας, για οποιο-

δήποτε λόγο ή αιτία, δεν είναι συνταγματικά θεμιτή παρά μόνο μετά από αιτιολογημένη πράξη ή κρίση δικαστικής αρχής. Η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας τελεί στο Σύνταγμα υπό την εγγύηση της δικαστικής εξουσίας.

Η απόφαση του διευθυντή του δημόσιου ταμείου για προσωπική κράτηση του οφειλέτη αποτελεί ατομικό διοικητικό μέτρο που έχει ως αποτέλεσμα τη σύλληψη και φυλάκισή του, δηλαδή την πρόσκαιρη στέρηση της προσωπικής του ελευθερίας, χωρίς προηγούμενη δικαστική πράξη, και απ' αυτή την άποψη αντιβαίνει στις συνταγματικές επιταγές των άρθρων 5 § 4 και 6 του Συντάγματος. Η απόφαση εξάλλου αυτή είναι αντίθετη με το Σύνταγμα, και για το πρόσθετο λόγο ότι προσβάλλει το έννομο αγαθό της προσωπικής ελευθερίας του οφειλέτη, με τρόπο υπέρμετρο και δυσανάλογα μεγαλύτερο σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό: την κάλυψη των ταμειακών αναγκών του κράτους.

Τέλος, το διοικητικό αυτό μέτρο, επειδή αποτελεί μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης και όχι ποινή, αντιμετωπίζει την προσωπική ελευθερία του οφειλέτη ως μέσο εκβιασμού, και υποβαθμίζει τον ίδιο σε αντικείμενο εγγυοδοσίας. Παραβιάζει άρα τα ακραία και ανεκτά από το Σύνταγμα όρια που θεσπίζονται στο άρθρο 2 § 1 Σ. και που είναι η μη προσβολή της αξίας του ανθρώπου ως προσώπου.

Θεσσαλονίκη, 5 Μαρτίου 1986